

in G. Genette, L. Marin, M. Mathieu-Colas,
Τα όρια της διήγησης, μτφρ. Ε. Θεοδωροπούλου,
Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1987,

LOUIS MARIN

Ἡ διήγηση είναι μιά παγίδα

«Πρός δέ τούτοις άτοπον εἰ τῷ σώματι μὲν αἰσχρόν μὴ δύνασθαι βοηθεῖν εαυτῷ, λόγῳ δ' οὐκ αἰσχρόν· ὁ μᾶλλον ἰδιόν ἐστιν ἀνθρώπου τῆς τοῦ σώματος χρείας».

Ἀριστοτέλης, Ρητορική, 1355β.

«Πρέπει λοιπόν νά ξέρει κανεῖς ὅτι ὑπάρχουν δύο τρόποι νά μάχεται, ὁ ἕνας μέ τούς νόμους, ὁ ἄλλος μέ τήν βία: ὁ πρῶτος χαρακτηρίζει τούς ἀνθρώπους, ὁ δεύτερος τά κτήνη· ἀλλά καθῶς ὁ πρῶτος συχνά δέν ἔπαρκει, πρέπει νά ἀνατρέξει στόν δεύτερο. Γι' αὐτόν τό λόγο εἶναι ἀναγκαῖο στόν Πρίγκιπα νά ξέρει νά βάζει σέ πράξη καί τό κτήνος καί τόν ἀνθρώπο. (...)

Ἀφοῦ λοιπόν ἕνας Πρίγκιπας μάθει νά κάνει χρήση τοῦ κτήνους, ὀφείλει νά ἐπιλέξει τήν ἀλεπού καί τό λιοντάρι· γιατί τό μὲν λιοντάρι δέν μπορεῖ νά προστατέψει τόν εαυτό του ἀπό τά δάχτυα, ἡ δέ ἀλεπού ἀπό τούς λύκους· πρέπει λοιπόν νά εἶναι ἀλεπού γιά νά γωορίζει τά δάχτυα, καί λιοντάρι γιά νά τρομάζει τούς λύκους. Αὐτοί πού ἀπλῶς θέλουν νά κάνουν τά λιοντάρια, δέν καταλαβαίνουν τίποτα».

N. Machiavel, *le Prince, Oeuvres completes, La Pléiade*
σελ. 341.

Το δοκίμιο πού πρόκειται νά διαβάσουμε πραγματεύεται τήν διήγηση καί μόνο τήν διήγηση. Ἡ μέθοδος πού βάζει σέ χρήση, οἱ θεωρίες πού υπόκεινται σέ αὐτήν τή μέθοδο, ἐπισημαίνονται εὐκολα: δομική σημασιολογία, γλωσσικά ἐνεργήματα, συστήματα, μηχανισμοί καί τρόποι ἐκφορᾶς. Τό ἱστορικό του πεδίο εἶναι —φαινομενικά τουλάχιστον— ἐνιαῖο: ὁ 17ος γαλλικός αἰώνας.

Αὐτό σημαίνει —πράγμα πού μπορεῖ νά δίνει τήν ἐντύπωση μιᾶς κάπως σπασμωδικῆς κίνησης νά δοθεῖ τέλος στή θεωρία, ἐνότητα στή μέθοδο, κατάληξη στήν εφαρμογή— ὅτι ἐγγράφεται μιᾶ ἐγκάρσια διαδρομή τῆς ὁποίας ἡ ποικιλομορφία θά φανεῖ γρήγορα στήν ἀνάγνωση. Ἡ διήγηση εἶναι μία παγίδα. Αὐτή ἡ φράση πού ἀποτελεῖ τόν τίτλο θά ἦταν ἐπίσης μία παγίδα ἐάν δέν κάναμε εὐθύς ἐξαρχῆς φανερές τίς πηγές τῆς. Οὔτε ἀξίωμα οὔτε ὄρισμός, αὐτός ὁ τίτλος δέν εἶναι ἐπίσης πρόταση ἢ θεώρημα: μία ἀπλή ἐμπειρική παρατήρηση, μία ἐμπειρική διαπίστωση. Ἄκόμα, ἡ «διήγηση» δέν ἔχει ἐδῶ κάποιο θεωρητικό status ἢ κάποια οὐσιώδη ἐνότητα: θά διαβάσουμε ἕναν ἢ δύο μύθους, δύο ἢ τρία ἀποσπάσματα ἀπομνημονευμάτων, ταξιδιωτικές σημειώσεις, μερικά ἀποσπάσματα ἀπό μίαν ἱστορία, ἕνα παραμῦθι, μία «παραβολή», δηλαδή, La Fontaine, Retz, Racine, Perrault, Pascal. «Παγίδα», ὁ ὄρος εἶναι ἀκόμα πιο ἀσαφές, γιά ἄλλους λόγους: παράγει, ἀπερίφραστα, εἰκόνα. Δέν ἀνήκει οὔτε στό λεξικό τῆς ἐπιστήμης οὔτε σ' ἐκεῖνο τῆς φιλοσοφίας· δέν εἶναι μία ἐννοια, οὔτε μιᾶ ἰδέα, οὔτε κἄν μιᾶ νοητική κατηγορία. Ὅρος τῆς κυνηγετικῆς ἢ τῆς πολιορκητικῆς, ἔχει σχέση μέ τό σχῆμα, τά τεχνικά μηχανεῦματα, τήν τέχνη.

Ἴδου, ὁ ὄρος, μεταφερμένος ἔξω ἀπό τίς συνηθισμένες

του περιοχῆς χρήσης μέσα στό γλωσσικό πεδίο, σ' ἕναν χώρο τοῦ πεδίου αὐτοῦ ὡστόσο δπου, ἔστω καί ὡς μεταφορά, δέν εἶχαμε τήν παραμικρή προσδοκία ὅτι θά τόν συναντούσαμε: Παγίδες λόγου: ρητορικά σχήματα, επιχειρηματολογικές ἐνέργειες, διαλογικές τακτικές πού σκοπό ἔχουν νά πείσουν τόν ἄλλο, νά «χειριστοῦν» τόν ἀκροατή, νά τόν τρέψουν στή σιωπή ἢ νά τόν κάνουν νά πιστέψει, τό ὕλικό εἶναι πλούσιο, καί τό πεδίο, ἐδῶ καί πολύ καιρό, καλά δουλεμένο. Ἄλλά ἡ διήγηση καί ἡ τοποθέτησή τῆς ἔξω ἀπό τόν κύκλο τοῦ μηχανισμοῦ ἐκφορᾶς: Ἄλλά ἡ ἱστορία καί ἡ ρητή καταδηλωτικότητα τῆς: Καί ἡ δημιουργία ἀπόστασης μέσα στό χώρο καί στό χρόνο πού ἐπιχειρεῖ (τό παρελθόν ἔχει συντελεστεῖ· κανεῖς δέν μιλάει· τά συμβάντα μοιάζουν νά διηγοῦνται τόν ἴδιο τους τόν ἑαυτό) χρησιμοποιώντας ὅλες τίς κριτικές διαδικασίες ἐπαλήθευσης μέσα ἀπό τίς ὁποῖες, ἀκαταμάχητα, ἰδρύεται ἡ ἔξουσία τῆς:

Αὐτή ἡ ἰσχυρή βεβαιότητα τῆς διήγησης δσον ἀφορᾶ τήν δύναμη τῆς ἀλήθειας τῆς, αὐτή ἡ ἄμεση χειραφέτηση τῆς ἱστορίας ὥστε νά φτάσει νά διεκδικεῖ τό λόγο τοῦ πραγματικοῦ προκάλεσε μιᾶ ὑπόψια, τήν ὑπόψια ὅτι καί ἡ διήγηση εἶναι ἔξισου μία παγίδα, τόσο πιο ἀποτελεσματική μάλιστα, ὅσο λιγότερο δίνει μιᾶ τέτοια ἐντύπωση. Ὅλα τά ὑπόλοιπα προέκυψαν ἀπό ἐκεῖ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς βρισκόμουν σέ καλό σχολεῖο ἀνάμεσα στούς La Fontaine, Retz καί Perrault. Μία παγίδα, ἔστω. Ποιός στήνει τίς παγίδες; Ὁ κρυμμένος ἀφηγητής, τοῦ ὁποίου τήν παρουσία ἀρνεῖται ἡ διήγηση. Καί αὐτός πού παγιδεύεται; Ὁ ἀναγνώστης, πού νομίζει πῶς παρακολουθεῖ τήν διήγηση διαμέσου αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν συμβάντων ἐπωφελοῦμενος

από μία τέτοια απουσία, και πού ακούει από αυτήν την ανήκουστη φωνή τό απόφθεγμα της ίδιας της αλήθειας μέσα στο γεγονός τό όποιο μεταγράφεται πάνω στη σελίδα: ιστορία. Από εδώ, και ή εισοδος του Ρακίνα ιστοριογράφου στη σκηνή, στην τρίτη πράξη —όπως ό Ταρτούφος— αυτό του βιβλίου, τόν καιρό όπου χτίζονται και οργανώνονται οι Βερσαλλίες, όπου ό γαλλικός ήλιος ανεβαίνει στο ζενίθ του ευρωπαϊκού στερεώματος, όπου ή κρατική έξουσία αποκτά καθολικότητα μέσα από ένα άτομικό έγω, — παράδοση συνενοχή εκείνου πού γράφει την ιστορία και εκείνου πού την πραγματώνει. Έξουσία αλήθειας, ή διήγηση είναι ή διήγηση της πολιτικής έξουσίας. Αυτή ή συνεργασία είναι μιá ανταλλαγή: ανάμεσα στις πράξεις της βασιλικής παντοδυναμίας και στην διήγηση τών πράξεων αυτών, διήγηση μέσα από την όποια όφείλουν νά διενεργηθούν τά άκαταμάχητα αποτελέσματα της πρώτης· ανάμεσα στον άπόλυτο πρωταγωνιστή της ιστορίας και στον όχι λιγότερο άπόλυτο συγγραφέα της. Βέβαια, ό ιστορικός έχει «ανάγκη» τόν βασιλιά, διότι δέν μπορεί νά τόν «διηγηθεί» παρά μόνο εάν αυτός ό βασιλιάς του δώσει έξουσία γραφής, πού του είναι απαραίτητη. Η διήγηση είναι τό προϊόν μιáς εφαρμογής της δύναμης της έξουσίας πάνω σέ μιá γραφή. Αλλά ό βασιλιάς επίσης έχει «ανάγκη» τόν ιστορικό, διότι ή έξουσία δέν μπορεί νά βρει την άπόλυτη ολοκλήρωσή της παρά εάν την διηγηθεί ό ιστορικός. Η βασιλική ιστορία είναι τό προϊόν μιáς εφαρμογής της δύναμης της άφηγηματικής έξουσίας πάνω στις έκδηλώσεις της πολιτικής παντοδυναμίας. Έτσι συντελείται τό σχίσμα ανάμεσα στις δύο έξουσίες, σ' εκείνην του «τό κράτος —είμαι— έγω» και στην άλλην, της «διήγησης —της— ιστο-

ρίας», και αποτέλεσμα όφείλει νά είναι ή όλική και τέλεια αναπαράσταση της ιστορίας πού ό ένας παρήγαγε και ό άλλος κατέγραψε. Αυτή είναι ή πολύπλοκη παγίδα της διήγησης όπου όφείλει νά πέσει ό αναγνώστης, για νά ξαναβρεί ύστερα τόν έαυτό του και πάλι ύποταγμένο στην κρατική έξουσία διαμέσου της έξουσίας της ιστορίας πού του διηγήθηκαν.

Αλλά, μέσα σ' αυτήν την περιέργη ανταλλαγή έξουσιών όπου ή μιá έγγυάται διαμέσου της άλλης και ή άλλη διαμέσου της μιáς —έξισου άπόλυτες δντας — μέ τό νά παγιδεύονται άμοιβαία, ποιός δέν διακρίνει πώς καμμιá από τις δύο δέν έχει την άρχή της, την βάση της και δέν έδράζει την έξουσιαστική της δύναμη μέσα στον ίδιο της τόν έαυτό. Στο κεντρικό σημείο της ανταλλαγής, ένα διπλό πλάσμα της φαντασίας, ένα διπλό είδωλο σέ άντανάκλαση, πού δέν είναι παρά ή ίδια ή έξουσία. Εκεί είναι πού έντοπίζεται ό αποτελεσματικός μηχανισμός μιáς παγίδας ή όποία λειτουργεί θαυμαστά, άρκει νά μήν είπωθει τίποτα σχετικά μ' αυτήν. Ο Perrault και ό Pascal θά έρθουν άκριβώς νά λύσουν τό μηχανισμό, και θά μιáς διηγηθούν, μέ διαφορετικό τρόπο ό καθένας, ότι τό μυστικό της έξουσίας πρέπει νά άποσιωπηθεί και νά φυλαχτεί καλά. Δέν ύπάρχει λοιπόν άλλη διέξοδος από τόν διχασμό της δυστυχισμένης συνείδησης του «επιδέξιου» στον Pascal:!

Έστω, ή τραγική σύγκρουση της δύναμης και της δικαιοσύνης: «Είναι δικαιο, νά ακολουθείται εκείνο πού είναι δικαιο, είναι αναγκαίο, νά ακολουθείται εκείνος πού είναι ό πιο δυνατός». Τό δικαιο από τη μιá μεριά —ή ή αλήθεια— και ή ταυτολογία της δικαίας πράξης: «Είναι δικαιο εκείνο πού είναι δικαιο...», ή δικαιοσύνη χωρίς άλλη

εγγύηση παρά τόν *εαυτό* της· *justitia (veritas) index sui*. Κατηγορική προσταγή χωρίς θεωρητική βάση. Μπροστά, οι βαθμοί δύναμης και ο *υπέρτατος* βαθμός: ο *πιό δυνατός* που *αναγκαστικά* εξουδετερώνει τούς *λιγότερο δυνατούς*. 'Ο *πιό δυνατός*, είναι η δύναμη χωρίς «φράσεις», «χωρίς λόγο», χωρίς συζήτηση, *απόλυτα αναγνωρίσιμη*, ενώ η *δικαιοσύνη* —αυτόματα υποχρεωτική— *δέχεται πάντα αντίλογο*. Είναι δίκαιο, αυτό που είναι δίκαιο να ακολουθείται, αλλά, τί είναι δίκαιο; 'Ας μιλήσουμε· ο λόγος είναι *ατελείωτος*. 'Η *δικαιοσύνη*, *μιλάμε γι' αυτήν*, *μονάχα μιλάμε γι' αυτήν*. Καθόλου *δμως* για την δύναμη: την *αναγνωρίζουμε* και την *υφιστάμεθα*.

Και *ίδου* ο *Ιδρυτικός μύθος*: *μιά μέρα*, η *Βία*, η *δύναμη*, *αντί* να *χτυπήσει*, *εμίλησε*. 'Αντί να *κάνει* να *τή φοβηθούν* μέσα από την *Ίδια* την *αναγκαιότητά* της, να *κάνει πόλεμο* για να *βεβαιωθεί* ότι *ήταν* η *πιό δυνατή*, *επένδυσε* τόν *εαυτό* της μέσα σε *σημεία* που *θά* την *φανερώνουν*, *θέλησε* *τή μεταφορά* της μέσα από την *αναπαράσταση*. 'Εκφράστηκε με *λόγο*. Ένα *λόγο* που *επαναλαμβάνει* *μονάχα* αυτό: *πώς* *εκείνη* είναι η *δικαιοσύνη* και η *αλήθεια*. 'Αγαλμα *δικαιοσύνης*, *ειδωλο* *αλήθειας*: είναι *εξουσία*.

'Η *εξουσία* είναι ο *λόγος* με τόν *όποιο* *εκφράστηκε* και *θά* *εκφράζεται* για πάντα η *δύναμη* και ο *όποιος* *επαναλαμβάνει* *πώς* η *δικαιοσύνη* είναι *αδίκη* και *πώς* είναι *αυτή*, η *δύναμη*, που είναι *δικαίη*. 'Η *εξουσία* είναι η *δικαιοσύνη* που η *δύναμη* *χαρίζει* στον *εαυτό* της *γιατί* είναι η «*απόλυτα αναγνωρίσιμη* και *χωρίς συζήτηση*» *δύναμη*: *νόμος*, *θεσμός*, *έθιμο*, με *δσες* *διαμεσολαβήσεις*, *έκλογικεύσεις* ή *φανταστικές* *αίτιολογίες* *θελήσει* *κανείς*.

Τό να *ἀποκαλύψει* αυτό τό *μυστικό*, τό να *εκφέρει* *αυ-*

τόν τό *λόγο* γύρω από τό *λόγο* της *εξουσίας* *λέγεται* *κριτική*. Δέν *θά* *εμποδίσει* *πάντως* την «*έξ* *ειδώλου*» *παγίδα* να *λειτουργήσει* και την *εξουσία* να *εξασκηθεί*.

'Αλλά *οτι* *μιά μέρα*, *σε* *μιά στιγμή* και *για* *μιά στιγμή* *μονάχα*, *Ένας* *αδύνατος*, *Ένας* *υποχείριος*, *επειδή* είναι *δόλιος* και *πανούργος*, *βρίσκει* τόν *τρόπο* να *γυρίσει* την *δύναμη* της *εξουσίας* *έναντιον* της *εξουσίας*, να *τή στρέψει* *έναντιον* της, *τί* *έντονη* *ευχαρίστηση*. Δέν *αντιλέγει* στην *εξουσία*: είναι *αδύνατον*. Δέν *τήν* *κατηγορεί*: είναι *άνωφελο*. Δέν *ζητάει*, αυτό που είναι *δίκαιο* να είναι και *ισχυρό*: είναι *ουτοπικό* (ποιό είναι τό *δίκαιο* *άλλωστε*;). *Κάνει* *έτσι* *ώστε* —*επιδεξιότητα* του *τεχνίτη*, *τέχνη* των *μέσων* και των *σύντομων μηχανορραφιών*— η *εξουσία*, από την *Ίδια* της την *δύναμη*, να *βρεθεί* σε *αντίθεση* με τόν *εαυτό* της, να *κατηγορήσει* τόν *εαυτό* της, να *αυτοανακηρυχθεί* *αδίκη*, με *τρόπο* *απόλυτα αναγνωρίσιμο* και *χωρίς συζήτηση*. Αυτός ο *ανάλαφρος* και *επιδέξιος* *άφηγητής* *θά* *διηγηθεί* *Ιστορίες* *άλλά* *οχι* *πιά* την *Ίστορία*: *δέν* *θά* *εκφέρει* *κριτικό* *λόγο* *πάνω* στην *Διήγηση* *άλλά* *θά* *διηγηθεί* *διηγήσεις* των *όποιων* *δλη* η *άποτελεσματικότητα* *θά* *έγκειται* *στό* *οτι* —για *μιά στιγμή*— *έξιστορεί* στην *εξουσία* τόν *τρόπο* με τόν *όποιο* η *εξουσία* *αυτή* *διηγείται* τόν *εαυτό* της και, την *Ίδια* *στιγμή*, την *παγιδεύει* στην *Ίδια* της την *παγίδα* μέσα από την *ευχαρίστηση* που *θά* *νιώθει* *ακούγοντας* την *διήγηση*. Έτσι *γίνεται* και *στους* *La Fontaine*, *Rez* ή *Perrault*.

«Τόν *Πλάτωνα* και τόν *Άριστοτέλη* *δέν* τούς *φανταζόμαστε* *παρά* με *μακριές* *έσθητες* *σχολαστικῶν*. 'Ησαν *άνθρωποι* *τίμιοι* και, *δπως* *οι* *άλλοι*, *άνθρωποι* που *γελοῦσαν* *συντροφιά* με τούς *φίλους* *τους*: και *δταν* *διασκεδάζαν* με τό να *γράφουν* τούς *Νόμους* *τους* και τά *Πολιτικά* *τους*,

δέν τό έκαναν παρά παιζοντας· ήταν τό μέρος τό λιγότερο φιλοσοφικό και τό λιγότερο σοβαρό τής ζωής τους, τό πιό φιλοσοφικό δντας νά ζούν άπλά και ήσυχα. Έάν έγραψαν για τήν πολιτική, ήταν σάν νά ήθελαν έτσι νά βάλουν τάξη σ' ένα τρελοκομείο. Κι άν έκαναν δι μιλάνε γι' αυτό σάν νά μιλάνε για κάτι μεγάλο, είναι επειδή ήξεραν πώς οι τρελοί στους όποιους μιλούσαν νόμιζαν δι ήσαν βασιλιάδες και αυτοκράτορες».

«Παράξενο γέλιο είχαν άλήθεια ό Πλάτωνας και ό Άριστοτέλης, φιλόσοφοι πολιτικοί: ένα γέλιο διασκέδασης, τήν προσποίηση τής σοβαρότητας, μέ τρόπο ώστε οι σοβαροί —δηλαδή οι τρελοί— νά έρθουν νά συμπληρώσουν τό έδωλο πού αυτοί, οι φιλόσοφοι, είχαν κατασκευάσει. Έτσι, σκέφτονταν, τρελοί αυτοί οι ίδιοι, «νά μετριάσουν τήν τρέλα εκείνων στους όποιους μιλούσαν, ώστε νά είναι όσο τό δυνατόν λιγότερο άκίνδυνη».

Γιατί λοιπόν νά μήν άρχίσουμε από τή μικρή διήγηση πού επιγράφει δλα δσα θά πώ:

Είχα τήν καλή τύχη νά ανακαλύψω, πάνε τρία χρόνια περίπου από τότε, ένα σύγγραμμα του όποιου δύο αποσπάσματα θά παραθέσω άμέσως ύστερα. Ύπήρξαν τό έναυσμα των δοκιμών μου μέχρι και αυτήν τήν ίδια τή φράση πού αποτέλεσε τόν τίτλο τους. Αυτό τό όγκώδες δίπτυχο, έννιακοσίωv περίπου σελίδων, πού γράφτηκε «για τίς παγίδες, για τή σύνθεση τους και για τή χρήση τους» είχε εκδοθεί μέ σκοτεινό τρόπο στην Βενετία, μέσα στην πρώτη δεκαετία του 16ου αιώνα, από έναν δι λιγότερο σκοτεινό πολίτη τής Volterra, τόν Gian Battista de Contugi, πολιτικό και στρατιωτικό σύμβουλο των Σφόρτσα, πού θά είχε διαφύγει από τούς Μιλανέζους ως ύποπτος δολοπλοκίων

και συννομωσιών, για νά καταφύγει σ' ένα μέρος ασφαλές —ένα μοναστήρι λένε— στα έδάφη τής σταθερής επικρατείας τής Βενετίας. Βάλληκα νά φοντάζομαι έναν δεύτερο Machiavel σύγχρονο του πρώτου και του όποιου οι σκέψεις πάνω στις παγίδες θά είχαν προηγηθεί όρισμένες δεκαετίες των εκδόσεων του άλλου. Τό βιβλίο γράφτηκε στα λατινικά και εικονογραφήθηκε μέ έξαιρετικά όμορφα σχέδια και σχήματα μηχανισμών για παγίδες, τά όποια όφείλονται σε έναν αρχιτέκτονα και στρατιωτικό μηχανικό μέ τό όνομα Francesco Neri.

...«Οί άρχές πού ρυθμίζουν τή σύνθεση, τή λειτουργία και τή χρήση των παγίδων άνέρχονται στον αριθμό των τριών: φαντασία, όρεξη και δύναμη. Δίνουν έδαφος σε τρία είδη παγίδων, τίς παγίδες τής φαντασίας, τίς παγίδες τής ανάγκης και τίς παγίδες τής κίνησης· και ή εύτακτη άνάμιξή τους, δίνει έδαφος σε διάφορα άλλα είδη παγίδων, και τά είδη αυτά μέ τή σειρά τους, σε συνδυασμό μεταξύ τους, σε είδη πιό ιδιαίτερα, ακόμα πιό πολυάριθμα, συνεχίζοντας έτσι επ' άπειρο. Αυτές οι άναμίξεις και οι συνδυασμοί είναι σίγουρα εκείνα πού κάνουν τόν άστοχαστο άνθρωπο, αυτόν πού εγκαταλείπεται στη ροή των πραγμάτων αντί, μέ έλεύθερο στοχασμό, νά αναλύει τά σχέδια των ανθρώπων ως προς τούς λόγους τους, τά κριτήριά τους και τά πάθη τους, νά πιστέψει πώς ένας άρχηγός πολέμου, ένας πρίγκηπας ή ένας ύπουργός, βρίσκει, από τήν ίδια τήν δύναμη του μυαλού του και μόνο, τήν κατάλληλη στιγμή, σε περιστάσεις έξαιρετικές και πού ποτέ δέν συνάντησε κανείς, εκεί όπου όποιοσδήποτε άλλος εκτός από αυτούς τούς ίδιους θά παρέδιδε τά όπλα, θά εγκατέλειπε τήν επιχείρησή του και θά δεχόταν τό νόμο του αντίπα-

λου, βρίσκει, λοιπόν, τό μέσον πού δέν χρησιμοποιήθηκε ποτέ μέχρι τότε, καί πού τοῦ φαίνεται ἀλάνθαστο προκειμένου νά ανατρέψει τήν κατάσταση. Στήν πραγματικότητα, εἶναι αὐτή ἀκριβῶς ἡ πίστη τοῦ ἀστόχαστου ἀνθρώπου πού ἔκανε τοὺς περισσότερους νά πιστέψουν πὼς ἡ φιλοσοφική καί ἔλλογη μελέτη τῶν παιγίδων ἦταν πολὺ δύσκολη, γιὰ νά μὴν ποῦμε ἀπόρητη στήν κοινὴ ἀνθρώπινη κρίση.

«Ἄν καί πιό σπάνια ἀπὸ τὴν προηγούμενη, μία ἄλλη γνώμη εἶναι ἐκείνη πού μοῦ φαίνεται ὅτι, μέχρι σήμερα, ἔχει ἐμποδίσει τὴν πραγματικὴ τους μελέτη, ἐκείνη δηλαδὴ πού ὁδηγεῖ στό νά πιστέψει κανεὶς πὼς κάθε ἐπιτυχημένη ἀνθρώπινη πράξη δέν θά ἦταν παρά ἡ ἀποκλειστικὴ ἀπόρροια μιᾶς πρόβλεψης ἀπόλυτα ἀκριβοῦς αὐτοῦ πού θά μπορούσε νά συμβεῖ σέ οποιαδήποτε περίσταση, τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἑνός, ὅσο καί ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἄλλου ἀντιπάλου· τόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀνθρώπινη οἴηση πού τυλίγει σέ πυκνά σύννεφα τὴν κρίση τὴν πλέον σοφὴ καί τὴ θέληση τὴν πλέον ἀποφασιστικὴ. Ἀπέραντη εἶναι ἡ τρέλα τῶν ἀρχηγῶν, τῶν πριγκίπων ἢ τῶν συνελεύσεων πού νομίζουν ὅτι ἔχουν προβλέψει ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τὸ μέλλον. Ἐνας κατακλυσμὸς ἐρχεται, ἕνας ποταμὸς ξεχειλίζει καί ὁ πιό δυνατὸς ἀπὸ τοὺς στρατοὺς βρίσκειται ἀκίνητοποιημένος· μία ἀγνωστὴ ἀρρώστια ἀπλώνεται καί ἡ πόλη ἢ πιό καλὰ φυλαγμένη σπρώχνεται στήν δυστυχία· μία γέφυρα σπάζει, ὁ στρατηγὸς πού περνοῦσε πνίγεται, καί οἱ ἀνθρωποὶ του δέν ξέρουν πιά ποιὸν ἀγιο νά ἐπικαλεστοῦν. Στὴν πραγματικότητα, ἀκριβῶς τότε εἶναι πού ἡ γνώση τῶν παιγίδων θά ἦταν χρήσιμη καί ἀναγκαία. Ἡ γνώμη πού προαφέρθηκε παρασύρει κυρίως ἐκείνους πού ἔχουν τὸ βά-

ρος τοῦ παραγγέλματος, τῆς ἀπόφασης ἢ τῆς ἐκτέλεσης, καί τοὺς παρασύρει ἀκριβῶς μέσα στό βασιλεῖο τῶν ἰδεῶν, κάνοντάς τους ὥστόσο ἀδύναμους μέσα στόν κόσμο τῆς πραγματικότητας, ἰδιαίτερα τῆ στιγμὴ καί στήν περίσταση ὅπου δέν τοὺς εἶναι πλέον δυνατόν νά προβλέψουν ἢ νά ὑπολογίσουν ἀλλὰ ὅπου πρέπει ἀντίθετα νά ἀποφασίσουν καί νά ἐνεργήσουν. Ἀκόμα καί τότε ὥστόσο, ἡ τέχνη τῶν παιγίδων ἀποφέρει σέ ἐκείνον πού τὴ χειρίζεται ἐπιδέξια μία ἀκαθόριστη βεβαιότητα. Ὅση γνώση διαθέτω δέν προχωρᾷ πέρα ἀπ' αὐτό (Προοίμιο).

Ἡ παγίδα τῆς ἐπιθυμίας εἶναι ἐκείνη ὅπου ἀναπαριστᾷ κανεὶς στόν ἀντίπαλό του τὴν ἴδια του τὴν εἰκόνα, στὴ θέα τῆς ὁποίας θά αἰσθανθεῖ ἱκανοποίηση. Προκαλώντας τον λοιπόν, μὲ τὴν εὐχαρίστηση πού νιώθει, νά σταματήσει καί νά προσκολληθεῖ ἐκεῖ, μπορεῖ τότε νά τὸν χτυπήσει ἄνετα καί σίγουρα. Ἡ ἀρχὴ ἑνός τέτοιου εἶδους παιγίδας εἶναι ἡ ἐλξη τοῦ ὁμοίου ἀπὸ τὸ ὁμοιο καί ἡ εὐχαρίστηση πού γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀπομίμηση. Ὡστόσο, ἡ ἐμπειρία δείχνει ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποτελεσματικότητας τῆς παιγίδας δέν εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ φαντασία καί οἱ εἰκόνες πού σχηματίζονται μέσα της. Αὐτὲς δέν εἶναι παρά τὸ μέσον. Ἡ ἀρχὴ ἐντοπίζεται στό θέλημα τοῦ «ἴδιου» καί στήν εὐχαρίστηση τῆς ὁμοιότητας. Ἐτσι καί μὲ τὸ ἀνάκλημα πού κρατάει στὴ φούχτα τοῦ ὁ κυνηγὸς προκειμένου νά καλέσει πίσω τὸ γεράκι του ἢ καί μὲ τοὺς κράχτες πού τοποθετεῖ στά ἔλη στό πέρασμα τῶν ἀγριοπαπιῶν· ἡ θηλυκὴ πετάει πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρσενικῆς καί ἡ ἀρσενικὴ πρὸς ἐκείνην τῆς θηλυκῆς, καί οἱ μὲν καί οἱ δὲ βρίσκονται σέ λίγο μέσα στό πεδίο βολῆς τοῦ γρήγορου βέλους τοῦ ἀνθρώπου πού ἐνεδρεῖ· ἔτσι καί μὲ τὸ φάσμα τῆς φιλάρεσκης γυναίκας μὲ-

σα στὸν καθρέφτη· ἔτσι καὶ μὲ τὴν εἰκόνα μεγαλωσύνης καὶ παντοδυναμίας πού προτείνουν στὸν Πρίγκηπα τὰ λόγια τοῦ πανούργου κόλακα.

*Ἡ παγίδα τῆς δρεξης εἶναι ἐκείνη διαμέσου τῆς ὁποίας παρουσιάζουμε στὸ ζῶο —ἢ στὸν ἄνθρωπο— πού θέλουμε νὰ πιάσουμε ἕνα πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχει ἀνάγκη. Ἡ βίαιη ἐπιθυμία πού ἔχει νὰ τὸ ἀποκτήσει, σπρωγμένο εἴτε ἀπὸ τὴν πείνα, τὴν δίψα ἢ τὸ ἔνστικτο τοῦ φύλου, εἴτε ἀπὸ κάποια ἄλλη δρεξη, τὸ κάνει ἀδύναμο, μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν δύναμή του, καὶ τὸ παραδίνει ἀνυπεράσπιστο σὲ μιὰ δύναμη πολὺ κατώτερη. Ἐτσι γίνεται καὶ μὲ τὰ κάθε λογῆς δολώματα πού ὁ ἐπιδέξιος κυνηγὸς ἢ ὁ ψαράς τοποθετοῦν μέσα στὰ δίχτυα, μὲ τὴ φάκα ἢ τὸ δόκανο ἢ καὶ μὲ τὴν παγίδα γιὰ μικρά πουλιά, εἴτε πρόκειται γιὰ δίχτυα δίχως τελείωμα, εἴτε γιὰ παγίδα μὲ σκανδάληθρο, ἀλλὰ ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς παγίδας τῆς φαντασίας, ἂν καὶ μὲ διαφορετικὸ τρόπο, ἡ δρεξη δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀρχὴ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς παγίδας. Πρέπει ἐπιπλέον τὸ δόλωμα νὰ ἔχει τοποθετηθεῖ σὲ μιὰ μηχανή, προϊόν τῆς ἀνθρώπινης τέχνης, ἡ ὁποία μηχανὴ νὰ μετατρέψει τὴν δύναμη τῆς δρεξης σὲ ἀδυναμία (χωρὶς ἄλλη δαπάνη δύναμης ἢ κινήσεων ἀπὸ τὴν μεριά τοῦ παγιδευτῆ, παρὰ μόνο μ' ἐκείνην τὴν ὁποία παρήγαγε ἡ μηχανὴ πού προαναφέραμε), εἴτε ἡ δύναμη τῆς δρεξης σπάει τὴ λεπτὴ ἰσορροπία ἐνός ἀνοιγματος πού, μέσα σὲ μιὰ στιγμή, μετατρέπεται στὸ ἀντίθετό του, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ποντικοπαγίδα ἢ μὲ τὴν παγίδα γιὰ μελισσοφάγους, εἴτε ἡ κίνηση τοῦ πεινασμένου ζώου πρὸς τὸ δόλωμα παίρνει τὴ μορφή ἀπορίας, ὅπως φανερώνει ἡ κίνησή του τῆς ἀποστροφῆς, πράγμα πού συμβαίνει καὶ μὲ τὸ δίχτυ γιὰ πουλιά, τὸ ἐρωτικὸ γήτεμα ἢ τὴν ἐνέδρα.

*Ἡ παγίδα τῆς δύναμης ἢ τῆς κίνησης, τῆς ὁποίας θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἡ παγίδα τῆς δρεξης ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος, εἶναι ἐκείνη πού θέλει νὰ τοποθετοῦμε, κρύβοντάς την, πάνω στὸν δρόμο τοῦ ζώου ἢ τοῦ ἀνθρώπου πού θέλουμε νὰ πιάσουμε, τὴ μηχανὴ μέσα στὴν ὁποία θὰ πιαστεῖ, καὶ τὴν ὁποία συναντᾷ τυχαία, χωρὶς νὰ ἔχει ἰδιαίτερα κατευθυνθεῖ πρὸς αὐτὴν ἀπὸ ἀπάτη ἢ δόλωμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ εἰδικὴ διαφορά μὲ τὴν παγίδα τῆς δρεξης ἢ τῆς φαντασίας. Ἐτσι λοιπὸν γίνεται μὲ τὸν ἐχθίνο, τὴ λαίμοπέδη, τὴν παγίδα σὲ σχῆμα τέσσερα, τὴν ἀρπάγη, ἢ τὸν καταπέλτη τῶν Ἰνδιῶν ἢ καὶ μὲ ὀρισμένους τύπους ἐνέδρας. Ἀποτελεῖ συγχρόνως τὸ εἶδος στὸ ὁποῖο ἀποκαλύπτεται καλύτερα ἡ οὐσία τῆς παγίδας, μὲ τὴν ἔννοια ἀκριβῶς, τοῦ ὅτι ὅλη ἡ τέχνη τοῦ παγιδευτῆ θὰ συνίσταται, ἀπὸ τὴν μιὰ, στὸ νὰ ἐπιλέγει σωστά τὸν τόπο καὶ τὴ στιγμή ὅπου θὰ στήσει τὴ μηχανὴ του —πράγμα πού ἀληθεύει ἐπίσης καὶ γιὰ τὰ ἄλλα εἶδη παγίδων, ἀλλὰ σὲ μικρότερο βαθμὸ— καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὸ νὰ κατασκευάζει τὴ μηχανὴ του μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποτελεσματικότητάς της νὰ ἔγκειται στὴν ἐλάχιστη ποσότητα ἢ στὸ ἐλάχιστο τμῆμα τῆς ὀλικῆς δύναμης τοῦ ζώου ἢ τοῦ ἀνθρώπου πού παγιδεύτηκαν. Τμῆμα ἢ ποσότητα πού ἀρκοῦν γιὰ νὰ μετατρέψουν τὴν δύναμη σὲ ἀδυναμία καὶ τὴν κίνηση σὲ ἀκίνησι. Μποροῦμε ἀκόμα νὰ παρατηρήσουμε πῶς σὲ ἀντίθεση μὲ τίς ἄλλες δύο παγίδες, ὅπου ὁ παγιδευτῆς ἀναπαριστᾷ ἢ παρουσιάζει στὸν παγιδευμένο τὴν πηγὴ τῆς παγίδας, τὸ δέλεαρ ἢ τὸ δόλωμα, στὴν περίπτωση αὐτῆς ἐδῶ ὀφείλει, γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐνεργήσει, νὰ μὲναι κρυμμένος. Ὡστόσο ἡ προσποίηση δὲν ἀποτελεῖ αὐτὴν καθευατὴν τὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς παγίδας, ἀλλὰ μό-

νο τήν ἀναγκαία προϋπόθεσή της. Ἡ οὐσία τῆς παγίδας ἔγκειται λοιπόν στό νά ἀνακαλύψει ἕναν τόπο καί μία στιγμή ὅπου ἕνα μικρό τμήμα τῆς δύναμης καί τῆς κίνησης τοῦ ἀντιπάλου θά γίνει ἡ αἰτία τῆς ἐκμηδένισης τῆς ὀλικῆς δύναμης καί κίνησής του».

1. «Ὁ λαός λέει ἀλήθεια, ἀλλά δέν ξέρει τί λέει· δέν ξέρει νά διακρίνει μέσα στό λόγο του τήν αἰτία ἀπό τά ἀποτελέσματα τοῦ νοήματος. Οἱ ἐπιδέξιοι, οἱ σοφοί, μιλάνε ὅπως ὁ λαός, ἀλλά ξέρουν τί λένε· ὡστόσο, ἡ γνώση τους εἶναι πάλι ἄγνοια, καί σέ αὐτό τό σημεῖο, ξαναβρίσκονται μέσα στήν ἴδια ἄγνοια πού βρίσκεται καί ὁ λαός [...] Ποιό εἶναι λοιπόν τό ψευδαισθητικά ἀληθινό περιεχόμενο τοῦ καθημερινοῦ λόγου, καί πῶς τό πέρασμα ἀπό τή φυσική ἄγνοια στήν ἄγνοια πού γνωρίζει τόν ἑαυτό της μᾶς ἐπιτρέπει νά ἀνακαλύψουμε τήν ἀλήθεια τῆς ψευδαίσθησης...»

L. Marin, *La critique du discours*, Les éditions de Minit, 1975, σελ. 390 (Σημ. μτφρ.).